

УДК 336.71

С. В. Валильчак, М. В. Бегей

Львівський державний університет внутрішніх справ

**КРЕДИТНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ**

Розглянуто сутність безпеки банківського кредиту і кредитної діяльності банків та їх вплив на економічну безпеку держави. Висвітлено сучасний стан і джерело формування кредитного портфеля комерційних банків, проаналізовано основні індикатори стану банківської безпеки України. Розраховано основні показники діяльності банків та оцінки стану економічної безпеки банківського сектору України.

Банківський кредит, кредитна діяльність банків, активи, прострочена заборгованість, індикатори стану банківської безпеки, економічна безпека, валютні кредити, банківська система, банківський сектор

Одним із важливих чинників забезпечення економічної безпеки держави є стабільність функціонування її банківської системи, оскільки банки одночасно здійснюють свою діяльність на грошовому, кредитному, валютному, фондовому та страховому ринках. Від ефективності функціонування банківської системи залежить розвиток економіки, бюджетної сфери та грошово-кредитного ринку. На сьогодні головним і найбільш ризиковим видом діяльності банківських установ залишаються кредитні операції, в які вкладається більшість залучених банківських ресурсів. Саме тому зважена кредитна діяльність банків і забезпечення економічної безпеки є пріоритетним завданням держави в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи та економічної нестабільності.

Дослідженням безпеки банківських установ займалися такі вчені-економісти, як С. І. Адаменко, О. І. Барановський, І. А. Бланк, М. І. Зубок, А. О. Єпіфанов, С. М. Побережний, О. Л. Пластун та інші. До того ж недостатньо вивченими залишаються питання формування та забезпечення економічної безпеки банківських установ і тому потребують подальшого розвитку.

Мета цього дослідження полягає в аналізі кредитної діяльності банківської системи України та визначенні її впливу на економічну безпеку держави.

Згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність» банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання таких послуг:

1) залучення у вклади (депозити) коштів і банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;

2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;

3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів і банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Як кредитні розглядаються операції, зазначені в пункті 3, а також такі, як:

1) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені;

2) надання гарантій і поручительств й інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання в грошовій формі;

3) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і прийом платежів (факторинг);

4) лізинг.

Під банківським кредитом розуміються будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей; будь-яка гарантія; будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу; будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [4].

Відповідно кредитна діяльність банків — це діяльність, пов'язана з наданням та погашенням банківських кредитів.

Для оцінки стану економічної безпеки банківського сектору України спочатку проведемо аналіз її основної складової — кредитної діяльності за 2011–2013 рр. У 2013 році в банківському секторі України спостерігалися стабільні показники розвитку. Банки нарощували активні операції, кредитували економіку, залучали кошти населення та бізнесу, зміцнювали капітальну базу, продовжували роботу з проблемною заборгованістю. Зростання основних показників діяльності банків України протягом року відбувалося насамперед у національній валюті. За станом на 01.01.2014 р. у Державному реєстрі банків зареєстровано 182 банки, у тому числі три державні (АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», ПАТ «Держзембанк»). Зі 180 діючих банків 179 мали банківську ліцензію та один (АТ «РОДОВІД БАНК») – ліцензію санаційного банку. Усі банки, які мали банківські ліцензії, були публічними акціонерними товариствами.

Кількість банків за участю іноземного капіталу, що працювали в Україні, за 2013 рік зменшилась і становила 49 (27,2% від загальної кількості банків, які мали банківську ліцензію), з них 19 банків — зі 100% іноземним капіталом (10,6% від загальної кількості банків з банківською ліцензією). За станом на 01.01.2014 р. в Україні діяло 179 філій зі 181 зареєстрованої, 19 091 відділення банку та 28 представництв українських банків, з яких 19 функціонувало на території України та 9 — за кордоном [3]. Детальна інформація про динаміку зміни кількості банків України відображена на рис. 1.

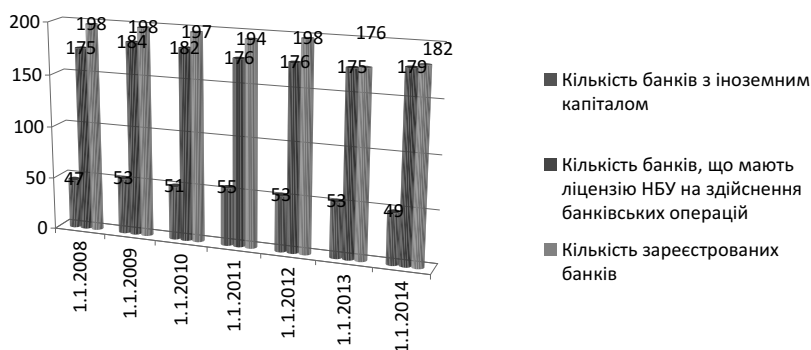

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків України у 2008-2014 рр.
[складено автором]

За 2013 рік загальні активи банків України (не скориговані на резерви під активні операції) зросли на 11,1% (за 2012 рік — на 4,7%) і на 01.01.2014 р. становили 1 408,7 млрд грн. Протягом 2013 року банки нарощували свої активи переважно в національній валюті. Їхній обсяг збільшився на 17,2% (на 131,7 млрд грн) — до 896,1 млрд грн, а питома вага в загальних активах на 01.01.2014 р. становила 63,6% (на 01.01.2013 р. — 60,3%). Загальні активи в іноземній валюті зросли на 1,8% (на 9,1 млрд грн) — до 512,6 млрд грн.

Активи банківського сектору збільшилися на 13,4% — до 1 278,1 млрд грн (за 2012 рік — на 6,9%) в основному за рахунок зростання кредитних операцій і нарощування вкладень у цінні папери (табл. 1).

Протягом 2013 року обсяг клієнтського кредитного портфеля збільшився на 11,78% та за станом на 01 січня 2014 року склав 911,4 млрд грн.

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків за 2012-2013 рр. [3]

Показник	2012 рік			2013 рік		
	млрд грн	Зміна до попереднього року		млрд грн	Зміна до попереднього року	
		млрд грн	%		млрд грн	%
Загальні активи	1 267,9	56,4	4,7	1 408,7	140,8	11,1
Активи	1 127,2	72,9	6,9	1 278,1	150,9	13,4
Зобов'язання	957,9	59,1	6,6	1 085,5	127,6	13,3
Капітал	169,3	13,8	8,9	192,6	23,3	13,7

Разом з тим, насиченість економіки України кредитними вкладеннями протягом 2013 року порівняно з аналогічним періодом 2012 року вища, що, в свою чергу, є наслідком більш прискореного зростання клієнтського кредитного портфеля порівняно з ВВП (темپ приросту ВВП за результатами 2013 року склав 3,1%). Так, за результатами 2013 року співвідношення наданих кредитів до ВВП становило 62,5% (57,8% за станом на 01.01.2013 р.) (див. рис. 2).

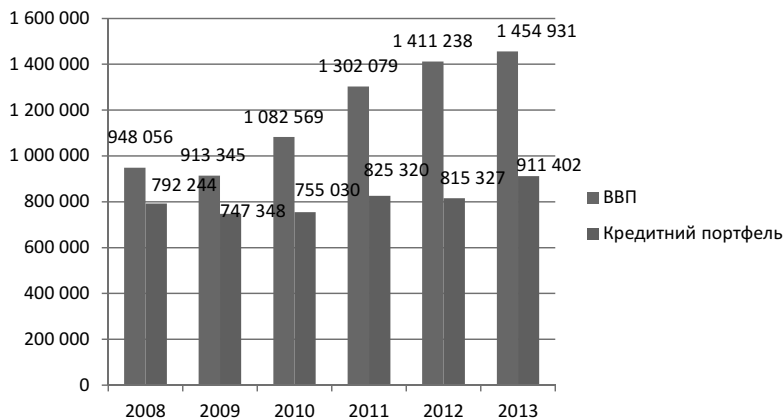

Рис. 2. Динаміка ВВП та кредитного портфеля, млн грн [1]

Певною мірою активізації нарощення клієнтського кредитного портфеля порівняно з 2012 роком сприяло значне залучення строкового ресурсу та зниження вартості гривневого ресурсу за банківськими вкладками, що призвело до зниження відсоткових ставок за кредитними операціями.

При цьому одним з основних джерел фондування кредитних операцій залишається портфель коштів фізичних осіб, темп приросту якого залежить від зміни реальних доходів громадян. У випадку ж значних коливань в економіці та зменшення обсягів виплат на користь населення банківські установи задля утримання клієнтської бази можуть підвищувати відсоткові ставки за вкладками, що, в свою чергу, спричинить збільшення відсоткових ставок за кредитами, в результаті чого попит на кредити може значно знизитись.

Протягом 2013 року обсяг валютних кредитів збільшився на 2,3% (6 986 млн грн) та за станом на 01 січня 2014 року дорівнював 310 233 млн грн. Низькі темпи приросту валютного кредитного портфеля пов'язані в першу чергу як з введенням НБУ жорстких обмежень щодо кредитування в іноземній валюті, так і у зв'язку з поверненням раніше наданих валютних кредитів. Частка валютних кредитів у загальному клієнтському кредитному портфелі залишається значною — складає понад 1/3 [1]. Рівень доларизації кредитів окреслено на рис. 3.

За термінами переважає короткострокове кредитування. Протягом 2013 року спостерігалось зниження частки довгострокового кредитування, що є свідченням невпевненості вітчизняної банківської системи в ступені своєї захищеності від майбутніх ризиків (у т. ч. макроекономічних і політичних).

Упродовж 2013 року обсяг і частка простроченої заборгованості зменшилися. Так, на 01 січня 2014 року частка простроченої заборгованості складала 7,7% клієнтського кредитного портфеля та відповідала 34,2% регулятивного капіталу (рис. 4).

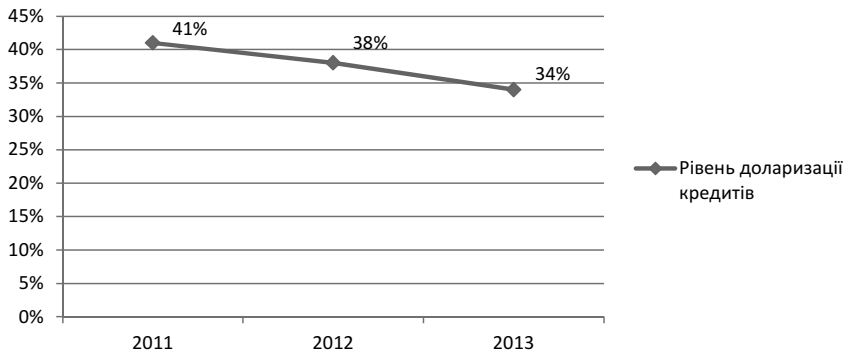

Рис. 3. Рівень доларизації кредитів, % [1]

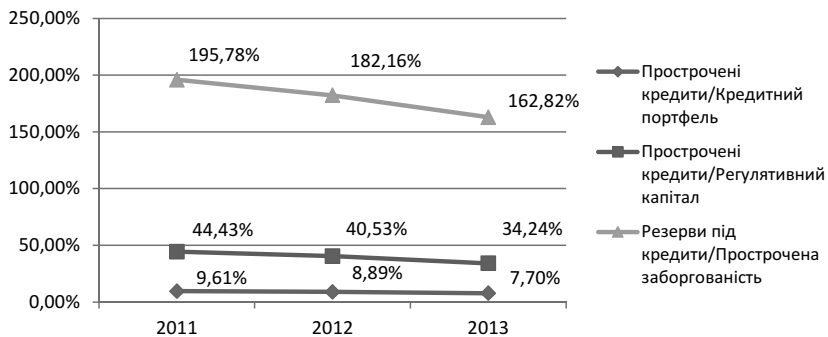

Рис. 4. Динаміка зміни простроченої заборгованості в клієнтському кредитному портфелі, % [1]

Зменшення в 2013 році частки простроченої заборгованості відбувалося як за рахунок збільшення клієнтського кредитного портфеля, так і внаслідок часткового списання. Разом з тим, за даними Світового банку, частка неробочих кредитів банківської системи України за станом на 01.01.2013 р. складала 14,1% (14,7% на 01.01.2012 р.) (рис. 5).

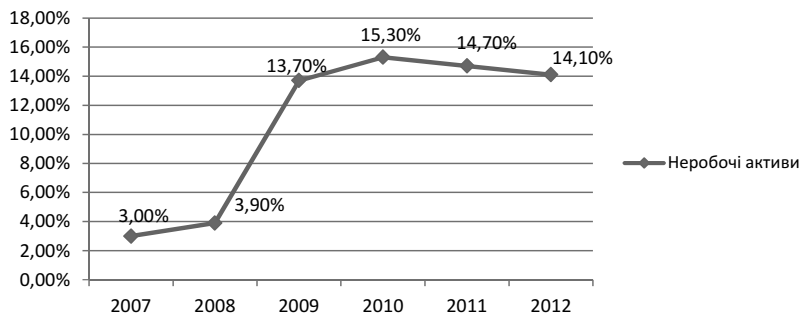

Рис. 5. Динаміка зміни неробочих активів, % [1]

Корпоративний клієнтський кредитний портфель представлений переважно коротко- та середньостроковими кредитами в національній валюті нефінансовим корпораціям, за цільовим спрямуванням — іншими кредитами (кредитами в поточну діяльність). Кредитний портфель суб'єктів господарської діяльності за видами економічної діяльності представляє в основному кредити, надані представникам сфер «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» та «Переробна промисловість». Рівень рентабельності операційної діяльності виробництва підприємств сфери «Промисловість» складає 3,2% й «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» — 10,8%. На початок січня 2014 року середнє значення відсоткової ставки за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, складало 16,3% в національній валюті та 8,2% в іноземній, що значно нижче, ніж на початку року (20,2 та 9,9% відповідно). До того ж варто зазначити, що, зважаючи на повільне зростання економіки, очікується, що попит на довгострокове (у т. ч. інвестиційне) кредитування знижуватиметься. У свою чергу, можлива активізація попиту на кредитні лінії та кредити на поповнення оборотних коштів суб'єктів господарської діяльності [1].

Роздрібний клієнтський кредитний портфель протягом 2013 року збільшився на 3,71% (5 998 млн грн) та на 01 січня 2014 року складав 167,77 млрд грн. Основною складовою його є споживчі кредити (у т. ч. «кешові»), попит населення на які протягом року має тенденцію до збільшення. Разом з тим, обсяг іпотечних кредитів, наданих фізичним особам упродовж 2013 року, порівняно з 2012 роком зменшився більше ніж на 10%, що певною мірою пов'язано з доволі низькими темпами відновлення будівельної галузі, а також з достатньо низьким платоспроможним попитом населення на довгострокове кредитування. Значний попит населення на споживчі кредити в 2013 році підтримувався за рахунок зростання офіційного рівня заробітної плати (за станом на 01.01.2014 р. складав 3 619 грн, що на 7,9% більше порівняно з аналогічним періодом 2012 року) та збільшення частки соціальних виплат [1] (рис. 6.).

Для своєчасного виявлення існуючих і потенційних недоліків у сфері забезпечення економічної безпеки банківського сектору економіки України необхідно на основі Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України визначити її індикатори [2], головні з яких наведено в табл. 2.

Як видно з табл. 2, усі індикатори стану банківської безпеки містять таку складову, як активи (найбільшу питому вагу в яких займають кредити). Тому від кількісної та якісної величини цього показника залежатиме рівень економічної безпеки банківського сектору. Лише показник рентабельності активів знаходиться на оптимальному рівні. Перші п'ять показників, хоч і не дотримані оптимального рівня, протягом трьох років мають тенденцію до зниження. Останній показник упродовж аналізованого періоду схильний до погіршення, що свідчить про незадовільний рівень економічної безпеки.

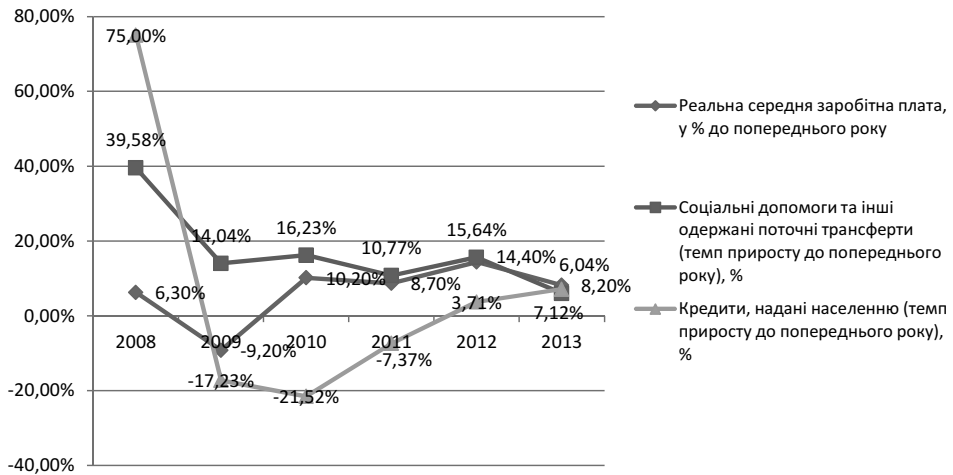

Рис. 6. Динаміка зміни реальної середньої заробітної плати та роздрібного кредитування, % [1]

Таблиця 2

**Основні індикатори стану банківської безпеки України
[розраховано автором]**

№ п/п	Індикатор	Оптимальний рівень економічної безпеки, за якої рівень економічної безпеки дорівнює 1	Значення показника за станом на 01.01.		
			2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	2	9,6	8,9	7,7
2	Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	90	153,0	118,8	124,1
3	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	20	41,9	39,5	34,0
4	Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів і депозитів, рази	1	1,6	1,2	1,1
5	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	1	94,7	90,3	89,1
6	Рентабельність активів, %	1	-0,76	0,45	0,12
7	Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	30	31,8	34,3	36,3

Таким чином, економічна безпека характеризує процес розвитку банківського сектору, його стійкість, надійність, прозорість, збалансованість. Показники аналізу економічної безпеки банківської системи включають індикатори, що стосуються кредитування, залучення коштів, грошового обігу, операційного прибутку, присутності іноземного капіталу. Визначені індикатори характеризують низький рівень банківської безпеки в сучасних умовах.

Отже, від достовірної та оперативної оцінки сучасного рівня банківської безпеки залежать своєчасність і результативність управлінських заходів з ліквідації, попередження й запобігання наявним і потенційним загрозам у банківській системі України.

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2013 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://turik.com.ua>. 2. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Наказ. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: від 29 жовтня 2013 року № 1277 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України). — Режим доступу : www.zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.11954.0. — (Законодавча база). 3. Річний звіт НБУ за 2013 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.bank.gov.ua. 4. Україна. Закон. Про банки та банківську діяльність: від 7 грудня 2000 р. № 2121-III / Верховна Рада України. — (Офіційний веб-сайт Верховної Ради України) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.

КРЕДИТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БАНКОВ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА

Рассмотрена сущность безопасности банковского кредита и кредитной деятельности банков и их влияние на экономическую безопасность государства. Освещены современное состояние и источник формирования кредитного портфеля коммерческих банков, осуществлен анализ основных индикаторов состояния банковской безопасности Украины. Рассчитаны основные показатели деятельности банков и оценки состояния экономической безопасности банковского сектора Украины.

THE CREDIT ACTIVITY OF THE BANK AND ITS IMPACT ON ECONOMIC SAFETY OF THE STATE

Considered the essence of the safety of bank credit, the credit activity of the banks and their influence on the economical safety of the state. Reflected the current state and the source of forming a brief-case credit of the commercial banks, analysed the basic indicators of the bank safety of the Ukraine. Calculated the basic indicators of the performance of the banks and the estimation of the economic safety of the bank sector of Ukraine.

Стаття надійшла 05.11.2014